

เครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรมชุด สีสันศิลปวัฒนธรรม เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

THE STUDY OF ART AND CULTURE COLORFUL OF DAN KWIAN POTTERY TO CERAMIC ART SERIES

สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล / SUEBSAK SIRIMONGKOLGAL

อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

INSTRUCTOR AT ART EDUCATION PROGRAM, FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCE NAKHON RATCHASIMA
RAJABHAT UNIVERSITY

Received: April 5, 2022

Revised: June 6, 2022

Accepted: June 10, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรม ชุดสีสันศิลปวัฒนธรรม เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จำนวน 2 ชุด แบ่งเป็น ชุดที่ 1 ผลงานรูปแบบ 2 มิติ (นูนต่ำ) และ ชุดที่ 2 ผลงานรูปแบบ 3 มิติ (ลอยตัว) 2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานเครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรม ที่แสดงเนื้อหาและองค์ความรู้ทางวิชาการศิลปกรรม ร่วมสมัยในรูปแบบใหม่ โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมและทฤษฎีหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ 3. เพื่อสร้างคุณค่าทาง ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ผ่านผลงานเครื่องปั้นดินเผา และ 4. เพื่อเป็นสื่อการสอนในระดับการ ศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับอุดมศึกษา รวมถึงเป็นแนวคิดให้ชุมชนด่านเกวียนสามารถนำองค์ความรู้ไปพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ ได้ โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ช่างปั้นพื้นบ้าน ศิลปิน นักวิชาการ ตลอดจน ชาวบ้านในชุมชนบ้านด่านเกวียน เพื่อสรุปความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น มาเป็นกรอบความคิดสำหรับการ สร้างสรรค์ผลงาน ผลการศึกษาพบว่า

1. เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมของชุมชนบ้านด่านเกวียนที่ครอบคลุม บริบทสังคม เศรษฐกิจและการเมืองมาอย่างต่อเนื่องยาวนานตั้งแต่ก่อนปี.ศ. 2500 จนถึงปัจจุบัน

2. การศึกษาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนผ่านทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมและทฤษฎีหน้าที่นิยม สามารถสรุปกรอบ แนวคิดสร้างสรรค์ผลงานได้ดังต่อไปนี้ 1) แนวคิดความเป็นดั้งเดิม 2) แนวคิดทฤษฎีออกแบบกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ ผลิตภัณฑ์ 3) แนวคิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลภายนอกชุมชน 4) แนวคิดกระบวนการลดต้นทุนการผลิตเพื่อผล กำไรตามระบบทุนนิยม 5) แนวคิดเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิมที่เลือนหาย 6) แนวคิดกระบวนการศิลปกรรม ร่วมสมัยในชุมชนด่านเกวียน 7) แนวคิดพลวัตศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในชุมชนด่านเกวียน

3. ผลงานเครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรมทั้งรูปแบบ 2 มิติ และ 3 มิติ จำนวนทั้งหมด 51 ชิ้นงาน ที่สร้างสรรค์ ผ่านกรอบแนวคิดทั้ง 7 แนวคิด ได้แสดงองค์ประกอบทางศิลปะที่สมบูรณ์สวยงาม และยังสะท้อนเนื้อหาและปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนด่านเกวียนได้อย่างชัดเจน ผลงานจึงมีคุณค่าเชิงศิลปกรรมร่วมสมัยในรูปแบบใหม่ สามารถนำไปใช้ เป็นสื่อ การสอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษาได้

คำสำคัญ : เครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรม องค์ประกอบศิลป์ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to create ceramic art, namely two sets of Dan Kwian pottery, the first a 2D (Bas Relief), and the second a 3D (Round Relief), 2) to present ceramic art to present content and academic knowledge of contemporary art in a new form by using popular functional structure theory and art composition principle theory, 3) to present the artistic and cultural values of the Dan Kwian pottery community through pottery, and 4) to serve as teaching media at the level of basic education and higher education, including for Dan Kwian communities to be able to apply their knowledge to develop products. The research instrument was an in-depth interview conducted with community leaders, expert village potters, artists, academics and villagers in Ban Dan Kwian community to summarize the knowledge and understanding of the phenomenon that arises as a conceptual framework for use in the creation of works of art. The results of the research are as follows:

1. Dan Kwian pottery is the center for driving the arts and culture of Ban Dan Kwian community including social, economic, and political contexts continuously since 1957.

2. The study of Dan Kwian pottery through popular functional structure theory and art composition principle theory can be summarized as follows: 1) the concept of originality 2) design theory and product form change 3) the concept of influence change process outside the community 4) the concept of cost reduction process for profit according to the capitalist system 5) the faded traditional Dan Kwian pottery concept 6) the concept of contemporary art process in Dan Kwian community 7) the concept of dynamic art and culture of contemporary pottery in Dan Kwian community.

3. A total of 51 pieces of ceramic art in both 2D and 3D forms were created through seven conceptual frameworks, showing beautiful and complete artistic elements. They also clearly reflect the content and phenomena occurring in the Dan Kwian community. The works of art therefore have value in contemporary art in a new form that can be used as a teaching medium at the basic and tertiary level.

Keywords: Ceramic Art, Composition, Dan Kwian Pottery

บทนำ

ชุมชนบ้านด่านเกวียน ตำบลโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นชุมชนเศรษฐกิจสำคัญที่สร้างรายได้เชิงพาณิชย์ให้กับจังหวัดนครราชสีมา ด้วยการผลิตเครื่องปั้นดินเผาส่งออกทั้งในประเทศและต่างประเทศมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ด้วยความสำคัญทางเศรษฐกิจดังกล่าว ชุมชนบ้านด่านเกวียนจึงมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนบริบทต่างๆ ในจังหวัดนครราชสีมาให้เจริญก้าวหน้าทั้งบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศิลปวัฒนธรรม

โดยเฉพาะบทบาททางศิลปวัฒนธรรมนั้น ถือได้ว่าชุมชนบ้านด่านเกวียนมีบทบาทในด้านนี้มากที่สุด ดังปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของคำขวัญของจังหวัดนครราชสีมาที่เมื่อกล่าวถึงของดีทางศิลปวัฒนธรรมของนครราชสีมาไว้ว่า “เมืองหญิงกล้า ผ้าไหมดี หมี่โคราช ปราสาทหิน

ดินด่านเกวียน” การปรากฏตัวของคำว่าดินด่านเกวียนในคำขวัญของจังหวัดนครราชสีมา แสดงให้เห็นว่าชุมชนบ้านด่านเกวียนเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมสำคัญที่ประชาชนคนโคราชให้คุณค่าไว้สูงมากเคียงคู่กับแหล่งศิลปวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ ในจังหวัดนครราชสีมา

ชุมชนบ้านด่านเกวียนนอกจากจะมีความสำคัญและมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมต่อจังหวัดนครราชสีมาดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว เมื่อศึกษาดำรง เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านด่านเกวียนจะพบว่า ชุมชนบ้านด่านเกวียนถือเป็นชุมชนที่มีต้นทุนทางศิลปวัฒนธรรมสูงมากแห่งหนึ่งของประเทศไทย กล่าวคือ ชุมชนมีผลิตภัณฑ์ที่เป็นทุนวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปะและประวัติศาสตร์ที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ถึงแม้ประวัติศาสตร์และความโดดเด่นดังกล่าวจะไม่เท่าเทียมกับแหล่งเครื่องปั้นดินเผาแหล่งอื่นๆ เช่น

เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง เครื่องปั้นดินเผาสังคโลกสุโขทัย และเครื่องปั้นดินเผาแหล่งเตาแม่น้ำน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ประวัติศาสตร์ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนมีความต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันมากกว่า ซึ่งความต่อเนื่องโดยไม่ขาดตอนทางประวัติศาสตร์นี้เอง ส่งผลให้สามารถศึกษาและมองเห็นกระบวนการและการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การเลือก การละทิ้ง และการสร้างสรรค์รูปแบบ ทั้งจากประชาชนในชุมชน และจากกลุ่มคนภายนอก รวมถึงอิทธิพลทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศิลปะ ที่กระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างเด่นชัด ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ส่งผลให้ประวัติศาสตร์ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนมีความโดดเด่นและน่าสนใจ ทั้งในประเด็นทางศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย และศิลปกรรมร่วมสมัย

ในประเด็นทางศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ชุมชนบ้านด้านเกวียนถือได้ว่ามีความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรม ดังชุดข้อมูลที่ปรากฏเป็นหลักฐานทางเอกสาร ตำรา งานวิจัย ที่กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของภูมิปัญญาและจุดเริ่มต้นของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน จนถึงปลายทางในปัจจุบัน ซึ่งมีระยะเวลาประมาณ 100 ปี ระบุว่าเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของชาวข่า ซึ่งเข้ามาในพื้นที่ชุมชนบ้านด้านเกวียนในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 และชาวบ้านในชุมชนเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ภูมิปัญญาประดิษฐ์นี้ โดยได้ทำการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาดังกล่าวจนกระทั่งสามารถผลิตไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวันด้วยตนเองได้ ต่อมาเมื่อนักวิชาการ นักศึกษา ศิลปิน กลุ่มขบวนการนักศึกษาปัญญาชน ซึ่งเป็นกลุ่มคนภายนอกชุมชน ได้เข้ามาในชุมชนในช่วง พ.ศ. 2500-2520 กลุ่มคนเหล่านี้มีความรู้ความสามารถด้านการออกแบบและศิลปะ ได้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนารูปแบบกับช่างปั้นพื้นบ้านในชุมชน จนกระทั่งสามารถสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนให้เกิดรูปทรงที่แปลกใหม่แต่ยังคงสีสันที่สวยงาม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนได้อย่างเหมาะสมลงตัว เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนจึงเริ่มมีชื่อเสียงโด่งดังอย่างรวดเร็ว โดยชื่อเสียงดังกล่าวเป็นชื่อเสียงในด้านสีสันที่สวยงาม แข็งแกร่ง แบบดั้งเดิม แต่มีรูปปลั๊กชนิดใหม่ ซึ่งแตกต่างจากเครื่องปั้นดินเผาในยุคแรกของชุมชนบ้านด้านเกวียน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนบ้านด้านเกวียนอย่างรอบด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ

สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรม ชุมชนบ้านด้านเกวียนได้เปลี่ยนแปลงบริบทจากชุมชนเกษตรกรรมซึ่งดำรงอยู่แบบผสมผสานร่วมกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผา มาสู่ชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบอุตสาหกรรมเต็มรูปแบบ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้นำพาชุมชนบ้านด้านเกวียนก้าวสู่ความเป็นเมือง ส่งผลให้วิถีชีวิตการดำรงอยู่ในชุมชนเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ชาวบ้านเปลี่ยนบทบาทหน้าที่จากช่างปั้นพื้นบ้าน มาสู่ช่างปั้นในระบบอุตสาหกรรม เมื่อผลกำไรเป็นตัวกำหนดรูปแบบ วิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัย เอื้อเฟื้อเกื้อกูลแบบดั้งเดิมก็เลือนหายไป ช่างปั้นกลายเป็นลูกจ้างที่มีหน้าที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาตามคำสั่งของเจ้านายของลูกค้าเพียงเท่านั้น

ในช่วงเวลา พ.ศ. 2521-พ.ศ. 2543 ชุมชนบ้านด้านเกวียนก้าวเข้าสู่การเป็นชุมชนอุตสาหกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาอย่างเต็มรูปแบบ ช่วงเวลานี้เครื่องจักรการผลิตแบบสมัยใหม่มีบทบาทในการผลิตให้ได้จำนวนตามความต้องการของลูกค้าทั้งในและต่างประเทศ เครื่องปั้นดินเผาถูกผลิตในรูปแบบซ้ำๆ ที่เน้นจำนวนและปริมาณ ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรมที่เป็นศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมได้เลือนหายไปจนเกือบหมด ประกอบกับนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่เข้ามามีบทบาทต่อชุมชนในช่วงปี พ.ศ. 2547 ส่งผลให้รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนได้พัฒนาไปสู่งานที่เน้นปริมาณมากกว่าคุณภาพ เมื่อชุมชนแสวงหากำไรจนหลงลืมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ในระยะต่อมาเศรษฐกิจของชุมชนจึงเริ่มตกต่ำ เครื่องปั้นดินเผามีราคาตกต่ำลง จนกระทั่งในปัจจุบันแม้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนยังคงเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านด้านเกวียน เห็นได้จากชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนยังคงประกอบอาชีพการผลิตเครื่องปั้นดินเผา แต่เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจตกต่ำอย่างต่อเนื่อง ร้านค้าและผู้ประกอบการหลายต่อหลายร้านจำเป็นต้องปิดกิจการลง ประกอบกับผลิตภัณฑ์หิมนทรายเข้ามาตีตลาดเครื่องปั้นดินเผา ส่งผลให้รายได้และผลกำไรจากการค้าขายเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนลดน้อยถอยลงอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับต้นทุนทางการผลิตมีราคาสูงขึ้น วัตถุดิบหายากขึ้น ส่งผลให้ช่างปั้นและชาวบ้านหลายครัวเรือนเริ่มละทิ้งอาชีพการผลิตเครื่องปั้นดินเผา โดยหันไปประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม หรือประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้แน่นอนกว่าแทน

การละทิ้งอาชีพการผลิตเครื่องปั้นดินเผาตั้งกล่าว ส่งผลให้สถานะของศิลปินวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเกิดความสั่นคลอน เมื่อชาวบ้านในชุมชนเริ่มไม่เห็นคุณค่าเพราะสินค้าไม่ทำกำไรเหมือนเดิมอีกต่อไป ดังนั้นปัจจุบันจึงเกิดปรากฏการณ์การละทิ้ง เปลี่ยนแปลง จากชาวบ้านในชุมชน ช่างปั้นบางส่วนเริ่มหันมาผลิตสินค้าจากวัสดุอื่นที่มีต้นทุนการผลิตต่ำแต่ได้กำไรสูงกว่ามากยิ่งขึ้น สภาวะดังกล่าวนี้อาจส่งผลให้ศิลปินวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนที่มีประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องยาวนาน และมีความสำคัญต่อบริบทต่างๆ ในจังหวัดนครราชสีมาต้องปิดฉากลงในเวลาอันใกล้

พลวัตต่างๆ ของชุมชนด้านเกวียนที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงมากมายผ่านช่วงเวลาต่างๆ ทั้งความเจริญก้าวหน้า จุดสูงสุด และความเสื่อมถอย โดยในมุมมองของผู้วิจัยเห็นว่า สิ่งที่แปรเปลี่ยนและเคลื่อนไหวทั้งในแง่บวกและแง่ลบที่เกิดขึ้นกับชุมชนบ้านด้านเกวียนดังกล่าว มีความน่าสนใจในมุมมองทางศิลปกรรมร่วมสมัย ที่นิยมนำเสนองานศิลปะในภาพกว้างและลึก โดยเล่าผ่านประเด็นต่างๆ ทั้งประเด็นทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศิลปวัฒนธรรม ดังนั้นชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนจึงมีความน่าสนใจในเรื่องของประเด็นและเนื้อหา เช่น ความสวยงามทางศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของกลุ่มคนในชุมชน อิทธิพลที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน รวมถึงความเสื่อมถอยของศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ โดยประเด็นต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้ผู้วิจัยมีความต้องการสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรม ชุดสีสันศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนขึ้น โดยนำทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural – Functionalism) มาบูรณาการร่วมกับทฤษฎีหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ (Art Composition) เพื่อค้นหากรอบแนวคิดและองค์ความรู้ทางศิลปกรรมเครื่องปั้นดินเผาแบบใหม่ผ่านทฤษฎีทางมนุษยวิทยา อันจะส่งผลให้ผลงานเครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรม ชุดสีสันศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนที่มีรูปแบบใหม่และน่าสนใจ สามารถสะท้อนให้สาธารณชนได้เห็นความสวยงามของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านด้านเกวียน และนำเสนอความสำคัญของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนที่มีต่อจังหวัดนครราชสีมาในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะความสำคัญเชิงองค์ความรู้ทางวิชาการประวัติศาสตร์ศิลปกรรมพื้นถิ่น นอกจากนี้ยังต้องการเผยแพร่คุณค่า และ

สร้างความตระหนักให้ชุมชนและชาวจังหวัดนครราชสีมา ร่วมอนุรักษ์สืบสาน เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนยังคงดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรม ชุดสีสันศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน จำนวน 2 ชุด แบ่งเป็น ชุดที่ 1 เครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรม 2 มิติ และ ชุดที่ 2 เครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรม 3 มิติ
2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานเครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรม ที่แสดงเนื้อหาและองค์ความรู้ทางวิชาการศิลปกรรมเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในรูปแบบใหม่ โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมและทฤษฎีหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์
3. เพื่อสร้างคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ผ่านผลงานเครื่องปั้นดินเผา
4. เพื่อเป็นสื่อการสอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับอุดมศึกษา รวมถึงเป็นแนวคิดให้ชุมชนด้านเกวียนสามารถนำองค์ความรู้ไปพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ได้

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ศึกษาศิลปวัฒนธรรมชุมชนบ้านด้านเกวียนจากการลงศึกษาพื้นที่ชุมชน (Field Research) และใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ช่างปั้นบ้านด้านเกวียน นักวิชาการ ตลอดจนชาวบ้านในชุมชนบ้านด้านเกวียน เพื่อให้ได้กรอบคิด (Concept) สำหรับนำมาสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรม ชุดสีสันศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน โดยขอบเขตของการศึกษาวิจัยมีดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านด้านเกวียนและเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน
2. ศึกษาทฤษฎีที่จะนำมาใช้ในงานวิจัย จากเอกสาร ตำราวิชาการ
3. พื้นที่ศึกษา : ชุมชนบ้านด้านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา
4. ประชากร : ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ช่างปั้นบ้านด้านเกวียน ศิลปิน นักวิชาการ ตลอดจนชาวบ้านในชุมชนบ้านด้านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา

5. ผลงานเครื่องปั้นดินเผาชุดสี่สันศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จำนวน 2 ชุด แบ่งเป็น ชุดที่ 1 ผลงานรูปแบบ 2 มิติ (Bas Relief) จำนวน 21 ชิ้น และ ชุดที่ 2 ผลงานรูปแบบ 3 มิติ (Round Relief) จำนวน 30 ชิ้น รวมทั้งสิ้น 51 ผลงาน

6. ผลงานสร้างสรรค์ผ่านเนื้อดินด้านเกวียน ใช้เทคนิคการขึ้นรูปด้วยมือ (Hand Building) และการขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน (Wheel Throwing) ตกแต่งด้วยน้ำดินสีที่พัฒนาขึ้นโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ราชา ธงภักดิ์ (ราชา ธงภักดิ์. 2564 : สัมภาษณ์) และสีอะคริลิก เผาในอุณหภูมิ 1,200 องศาเซลเซียส บรรยากาศ (Oxidation Firing)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทำการแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 หัวข้อดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลบริบทพื้นที่วิจัยร่วมกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมและทฤษฎีหน้าที่นิยม

จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสาร ตำรา งานวิจัย และการลงพื้นที่ชุมชน รวมถึงการใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ช่างปั้นพื้นบ้าน ศิลปิน นักวิชาการ ตลอดจนชาวบ้านในชุมชนบ้านด่านเกวียน จึงได้ชุดข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การลงพื้นที่และการสัมภาษณ์มาศึกษาพร้อมกับทฤษฎีหน้าที่นิยม เพื่อทำความเข้าใจในหน้าที่และบทบาทของศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและศิลปวัฒนธรรมต่อชุมชนบ้านด่านเกวียนและต่อจังหวัดนครราชสีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านด่านเกวียน ตำบลโชคชัย จังหวัดนครราชสีมาเป็นชุมชนเศรษฐกิจสำคัญที่สร้างรายได้เชิงพาณิชย์ให้กับจังหวัดนครราชสีมา ด้วยการผลิตเครื่องปั้นดินเผาส่งออกทั้งในประเทศและต่างประเทศอย่างต่อเนื่องยาวนาน ด้วยความสำคัญทางเศรษฐกิจดังกล่าว ชุมชนบ้านด่านเกวียนจึงมีเครื่องปั้นดินเผาซึ่งถือเป็นทุนทางศิลปวัฒนธรรมสำคัญที่มีบทบาทหน้าที่ในการขับเคลื่อนบริบทต่างๆ ในจังหวัดนครราชสีมาให้เจริญก้าวหน้า ทั้งบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศิลปวัฒนธรรม

ประวัติศาสตร์ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่พบในตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัย ปรากฏข้อมูลว่า

เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนถูกสร้างสรรค์ขึ้นจากชนชาวข่า (ชนเผ่าตระกูลมอญ-เขมร เป็นชนพื้นเมืองอาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำโขง) ที่เข้ามาจับจ้างสร้างโบสถ์ในชุมชนด่านเกวียนและได้นำดินบริเวณที่เรียกว่า “ตะกุด” ในพื้นที่มาปั้นภาชนะและเผาไว้ใช้สอย เช่น โอ่ง อ่าง กระถาง ไหปลาร้า ครก และแป้ ชาวบ้านพื้นถิ่นดั้งเดิมในชุมชนด่านเกวียนเมื่อเห็นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาจึงเกิดความสนใจ และได้ฝึกฝนฝีมือการทำเครื่องปั้นดินเผาจนเกิดความชำนาญ จึงยึดเป็นอาชีพในเวลาต่อมา (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 4)

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในระยะแรกทำเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นหลัก ส่วนที่เหลือนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนสิ่งของที่จำเป็น เช่น ข้าว พริก เกลือเท่านั้น แต่เนื่องจากภาชนะเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีความแข็งแรง และพื้นผิววัตถุดิบสีที่สวยงามถือเป็นอัตลักษณ์ที่ไม่มีเครื่องปั้นดินเผาที่ไหนเหมือน ผลิตภัณฑ์จึงเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น ทำให้ในแต่ละปีจะมีกองคาราวานพ่อค้าจากพื้นที่อื่นๆ เช่น บ้านยางแยง บ้านพระพุทธ พิมาย นางรอง มาซื้อเครื่องปั้นดินเผาจากชาวบ้านนำไปขายเป็นจำนวนมาก (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยครูนครราชสีมา. 2530 : 19) จึงทำให้วิถีชีวิตชาวบ้านด่านเกวียนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือ จากเดิมชาวบ้านผลิตไว้ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นหลัก เริ่มปรับเปลี่ยนเป็นผลิตเพื่อขายเป็นอาชีพเสริม สร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งถึงช่วงปี พ.ศ. 2500 ชุมชนได้รับผลกระทบจากอิทธิพลภายนอกที่เข้ามามีบทบาทต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนส่งผลให้โครงสร้างชุมชนในทุกระดับ ทั้งวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม การเมืองในชุมชนด่านเกวียนได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นอย่างมาก

ในช่วงปีพ.ศ. 2500 บทบาทหน้าที่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนถูกขับเคลื่อนและเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลภายนอกที่เข้ามามีบทบาทในการปรับเปลี่ยนรูปแบบเครื่องปั้นดินเผา จากผลิตภัณฑ์ใช้สอยทั่วไปสู่ผลงานออกแบบที่เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ได้หลายเท่าตัว โดยบุคคลสำคัญที่เข้ามามีบทบาทในชุมชนช่วงเวลาดังกล่าวคือ อาจารย์ วทีญญ ญ ถกลาง ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน) และ อาจารย์ ทวี รัชนิกร ซึ่งทั้งสองท่าน

ได้มีบทบาทในการนำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมา ออกแบบลวดลายสำหรับตกแต่งหอประชุมของวิทยาลัยฯ ต่อมาอาจารย์ ทวี รัชนิกร ยังได้เสนอรูปแบบงานใหม่ๆ แก่ ช่างปั้นในชุมชนด่านเกวียน เนื่องจากมองเห็นว่างานแบบ ดั้งเดิมขายได้ราคาต่ำ จึงออกแบบแจกันรูปแบบใหม่และ สามารถขายได้ในราคาสูงกว่าเดิมหลายเท่า และจากกำไรที่ ต่างกันมากพอสมควรนี้จึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งาน เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน มีการพัฒนาและปรับรูปแบบ ครั้งใหญ่ในช่วงเวลาดังกล่าว (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 8-9) อย่างไรก็ตาม กระบวนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่กล่าวมาข้างต้นยังคง กระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมไว้ ดังนั้นตัวผลิตภัณฑ์ถึงแม้ รูปแบบจะเปลี่ยนแต่ยังคงมีกลิ่นอายงานแบบดั้งเดิมอยู่ กล่าวคือผลงานยังคงผลิตผ่านกระบวนการเผาในอุณหภูมิ 1,200 องศาเซลเซียสขึ้นไป หรือที่เรียกว่าการเผาแกร่ง ผลิตภัณฑ์ จะมีสีดำมัน สีหมากสุก หรือสีแดงเลือดปลาไหล นอกจากนี้ สีสันที่เกิดขึ้นบนภาชนะเครื่องปั้นดินเผายังสามารถเกิด ขึ้นจากเคลือบสีเข้าไม้ชนิดต่างๆ เช่น สีเข้าไม้ไผ่สดจะได้สี ฟ้ำหิวเปิด สีเข้าไม้ไผ่แห้งจะได้สีเหลือง สีเข้าไม้รักฟ้า จะได้ สีเขียวอมฟ้า เป็นต้น ผลงานช่วงเวลานี้จึงเรียกได้ว่าเป็นรูปแบบ สมัยใหม่ที่ยังคงมีความดั้งเดิมผสมผสานอยู่อย่าง เหมาะสมลงตัว (วัฒนา ป้อมชัย. 2564 : สัมภาษณ์)

นอกจากอิทธิพลของนักวิชาการที่เข้ามา เปลี่ยนแปลงรูปแบบงานที่กล่าวมาในข้างต้นแล้ว อิทธิพล จากระบบทุนนิยมที่เข้ามาในพื้นที่ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน เช่นกัน โดยช่วงเวลาดังกล่าวนี้อาจารย์ด้านเกวียนเริ่มมีการ แข่งขันทางการค้า เศรษฐกิจชุมชนมีการเติบโตแบบก้าว กระโดด พื้นที่ภายในชุมชนเกิดร้านค้าขายเครื่องปั้นดินเผา และเกิดโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยัง เกิดการคิดค้นเตาเผาแบบอุตสาหกรรมขึ้นในช่วง ปีพ.ศ. 2512 โดยนายปิ่น บุญเนตร และนายพิศ ป้อม สินทร์พย์ ขณะเดียวกันเริ่มมีงานสั่งซื้อจากลูกค้าเข้ามาใน พื้นที่ ส่งผลให้ผู้ประกอบการจำเป็นต้องจ้างช่างปั้นที่บ้าน ที่มีฝีมือมาปั้นสินค้าตามแบบของลูกค้า ลักษณะการจ้างส่วน ใหญ่จะเป็นรูปแบบลูกจ้างรายวัน เพื่อเร่งผลิตสินค้าให้ได้ จำนวนตามต้องการ การจ้างช่างปั้นที่บ้านในลักษณะ ดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของช่างปั้นที่บ้านจากสถานะ ครุช่างกลายเป็นลูกจ้าง ดังนั้นเมื่อสถานะช่างปั้นเปลี่ยน วัฒนธรรมการปฏิบัติงานแบบดั้งเดิมจึงเริ่มเลือนหายไป

เช่นเดียวกับเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิมที่มี การผลิตน้อยลงอย่างต่อเนื่อง เพราะขาดผู้สร้างสรรค์ที่จะ อนุรักษ์สืบสานต่อยอดผลงาน

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้มีศิลปินและนักวิชาการ หลายท่านได้เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน ทั้งเข้า มาเพราะสนใจเครื่องปั้นดินเผา บ้างก็เข้ามาแสวงหาวัตถุดิบ ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ หรือบางท่านก็ลี้ภัยทางการเมือง ศิลปินเหล่านี้ได้สร้างสรรค์ชุมชนด่านเกวียนให้มีมิติ ทางสุนทรียะที่น่าสนใจ ทั้งมิติทางด้านดนตรี ด้านกวี และ ด้านศิลปะ สำหรับมิติทางศิลปะนั้น วัฒนา ป้อมชัย หรือ ต้อง ด่านเกวียน หนึ่งในสมาชิกแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย ในปีพ.ศ. 2517 ถือเป็นศิลปินที่มีความโดดเด่น ทางความคิดและการแสดงออกของผลงาน โดยเขามีแนวคิด ในเรื่องของสังคม ศิลปะกับสังคม และอุดมการณ์ในแนวทาง ศิลปะเพื่อประชาชนและศิลปินต้องมีความรับผิดชอบต่อ สังคม ต่อต้านและวิพากษ์วิจารณ์ความไม่เป็นธรรมในสังคม ด้านต่างๆ (สิทธิเดช โรหิตะสุข. 2552: 181) ปัจจุบันวัฒนา ป้อมชัยเป็นผู้ขับเคลื่อนความคิด ความงามเชิงสุนทรียะให้ กับชุมชนด่านเกวียน ผ่านผลงานเครื่องปั้นดินเผาแบบ ศิลปกรรมมากมายหลายชิ้น โดยผลงานประติมากรรมที่ โดดเด่น เช่น “ต่อไม้” กับ “สองปั้น”(กลุ่มศิลปินอีสาน. 2535 : 14) นอกจากนี้ยังมีความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์และสืบสาน ภูมิปัญญาการสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบ ดั้งเดิมเอาไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยได้สร้างแหล่งเรียนรู้ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในพื้นที่บ้านของตนทั้ง 7 ไร่ และ ผลงานส่วนใหญ่ที่ติดตั้งในพื้นที่จะมีเนื้อหาบอกเล่าเรื่องราว ครุช่างปั้นพื้นบ้านคนสำคัญ รวมถึงบอกเล่าวิถีชีวิตของ ชุมชนด่านเกวียนในสมัยก่อน

พัฒนาการของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีการ พัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงปี พ.ศ.2521- 2543 ทั้งทาง ด้านรูปแบบผลงาน เช่น สร้อยดินเผา เครื่องปั้นดินเผา รูปแบบของโบราณ อ่างน้ำรินหลากสี ทางด้านกระบวนการ ผลิต เช่น มีการนำเตาเผาแบบอุตสาหกรรมมาใช้ร่วมกับ เตาก่อ การนำเอาแป้นหมุนไฟฟ้า เครื่องรีดดิน เครื่องกวาดดิน มาปรับใช้ในกระบวนการผลิต ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์สามารถ ผลิตออกมาเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันพัฒนาการทาง ด้านการตลาดก็เจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก เมื่อชุมชน สามารถผลิตผลิตภัณฑ์สินค้าได้ทันต่อความต้องการของท้อง ตลาด และสามารถส่งสินค้าเครื่องปั้นดินเผาส่งออกไปขาย

ทั้งในและต่างประเทศ ต่อมาเมื่อเข้าสู่ช่วง พ.ศ. 2544 เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อีกครั้ง โดยการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เป็นผลจากนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลที่ต้องการสนับสนุนธุรกิจขนาดเล็กลงและขนาดกลางที่มีความสามารถในการปรับตัว มีความยืดหยุ่นสูงและมีขนาดการลงทุนน้อยกว่าการลงทุนในอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ทั้งนี้เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับเศรษฐกิจรากแก้ว ภายใต้โครงการ SMEs (Small and Medium Enterprises) และโครงการ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” (OTOP : One Tambon One Product) จึงเป็นโครงการเร่งด่วนของรัฐบาลเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของเศรษฐกิจระดับพื้นฐาน (ปรีชา คูรินทร์พันธุ์. 2547: 1) ดังนั้นเมื่อนโยบายดังกล่าวเข้ามาพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงถูกยกระดับงานให้เป็นสินค้าโอท็อป ร่วมกับสินค้าทางศิลปะและศิลปหัตถกรรมอื่นๆ ในประเทศไทย

ภายหลังจากเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้รับการยกระดับเป็นสินค้าโอท็อป เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงกลายเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศและในระดับสากล ถือเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญนับตั้งแต่ พ.ศ. 2547 พร้อมๆ กับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ผ่านการประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่างๆ เพื่อดึงดูดเม็ดเงินจากการท่องเที่ยวและการขายสินค้าที่ระลึก ดังนั้นชุมชนด่านเกวียนในช่วงเวลานี้จึงมีการเติบโตเชิงโครงสร้างอย่างก้าวกระโดดทั้งวิถีชีวิต สภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง จึงนับได้ว่าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้ขับเคลื่อนให้ชุมชนเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน ส่วนสำคัญส่วนหนึ่งเกิดจากบทบาทของนโยบายภาครัฐที่กล่าวมาในข้างต้น อย่างไรก็ตามนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นนโยบายที่ประสบความสำเร็จและสร้างความเจริญให้กับชุมชน

ด่านเกวียนในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เพราะหลังจากช่วงเวลาดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้รับความนิยมลดน้อยถอยลงอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากปัจจัยหลายสาเหตุ เช่น 1. ขาดการสนับสนุนความรู้ในการออกแบบที่ต่อเนื่องจากภาครัฐ ส่งผลให้สินค้าขาดความน่าสนใจในด้านรูปแบบ (Design) และเกิดการเลียนแบบสินค้ากันขึ้นในชุมชน 2. ขาดการให้ความรู้ด้านการตลาดที่ดี ส่งผลมีการตั้งราคาสินค้าโดยไม่ได้นิ่งถึงกลไกตลาด เกิดปัญหาการขายสินค้าตัดราคากัน ราคาสินค้าในพื้นที่จึงตกต่ำ 3. การเร่งผลิตสินค้าตามคำสั่งซื้อ (Order) ที่จำเป็นต้องผลิตให้ทันตามสั่ง ส่งผลให้เกิดสินค้าที่ใช้วิธีการเผาไฟต่ำโดยเผาในอุณหภูมิเพียง 800 องศาเซลเซียส ขณะที่ดินด่านเกวียนมีจุดสุกตัวที่อุณหภูมิ 1,200 องศาเซลเซียส การเผาลักษณะนี้จะประหยัดเชื้อเพลิงกว่า และได้ผลิตภัณฑ์เร็วกว่าการเผาไฟสูงเนื่องจากเตาเย็นตัวเร็วกว่า ดังนั้น ผู้ประกอบการในปัจจุบันจึงนิยมใช้วิธีการเผาไฟต่ำแล้วนำผลิตภัณฑ์มาทาสีสำเร็จรูปจำพวกสีน้ำพลาสติก สีอะคริลิกทาภายนอกเป็นต้น เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่สวยงามและรวดเร็วตามความต้องการของลูกค้า แต่อย่างไรก็ตามภาชนะที่ได้จากการเผาไฟต่ำนี้มีข้อเสียหลายประการ คือผลิตภัณฑ์มีความเปราะบางสูงขาดความแข็งแรงเมื่อถูกกระแทก และเนื้อดินยังคงมีการดูดซึมน้ำสูง ส่งผลให้เมื่อใช้ผลิตภัณฑ์ในระยะหนึ่ง สีที่ทาลงบนผิวผลิตภัณฑ์จะหลุดลอกเนื่องจากความชื้นของเนื้อดิน อีกทั้งหากไปวางในที่โล่งที่ปะทะกับแดดและฝน ผลิตภัณฑ์จะค่อยๆ เปื่อยยุ่ย สีสันทหลุดลอกทำให้สินค้าขาดคุณภาพ ภายหลังจากลูกค้าพบกับปัญหาดังกล่าวจึงไม่มีการสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ซ้ำ ส่งผลกระทบให้สินค้าค่อยๆ ขาดทุนและเสื่อมความนิยมลงในระยะยาว (สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. 2560: 176-177)

ภาพที่ 1 ผลงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิมและผลงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบัน
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2564

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 จนถึงปัจจุบันที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลบริบทพื้นที่วิจัยร่วมกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมและทฤษฎีหน้าที่นิยมพบว่า อิทธิพลจากภายนอกชุมชนทั้งอิทธิพลจากนักวิชาการ ศิลปิน อิทธิพลจากระบบทุนนิยม อิทธิพลจากนโยบายภาครัฐ มีบทบาทในการขับเคลื่อนเครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียนให้เปลี่ยนตำแหน่งหน้าที่จากผลิตภัณฑ์ที่ผลิตเพื่อใช้สอยและขายเพื่อให้พอเลี้ยงชีพ มาสู่ผลิตภัณฑ์ที่มุ่งเน้นการขายเพื่อให้ได้ผลกำไรเป็นหลัก บทบาทและอิทธิพลดังกล่าวส่งผลให้ปัจเจกซึ่งเป็นช่างปั้นพื้นบ้านรวมถึงชาวบ้านในชุมชนด่านเกวียนตัดสินใจเลือกหรือร่วมตัดสินใจเลือกที่จะตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางร่างกาย จิตใจ และบางส่วนเป็นการตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม โดยเลือกให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในช่วงเวลาต่างๆ สอดคล้องกับ บรอนิสลอส มาลินอสกีที่เสนอว่า มนุษย์ย่อมมีความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ และหน้าที่หลักของวัฒนธรรมคือ ตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ (ยศสันตสมบัติ. 2556 : 37) สำหรับการเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนเศรษฐกิจนี้ส่งผลให้ความสำคัญของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนทวีบทบาทมากยิ่งขึ้นจนกระทั่งมีบทบาทหน้าที่เป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อนโครงสร้างและระบบกลไกของชุมชน เห็นได้จากบริบทต่างๆ ที่ปรากฏข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชน ล้วนถูกขับเคลื่อนผ่านเครื่องปั้นดินเผา ดังนั้นเมื่อมองโครงสร้างชุมชนในแต่ละช่วงเวลาจะพบว่าโครงสร้างชุมชน ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม สภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ล้วนถูกขับเคลื่อนให้เจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องผ่านเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน และเมื่อสถานการณ์ปัจจุบันเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้รับผลกระทบ โครงสร้างชุมชนจึงได้รับผลกระทบตามไปด้วย

ปัจจุบันชุมชนด่านเกวียนมีกลุ่มศิลปินที่พยายามขับเคลื่อนชุมชนให้เจริญก้าวหน้าด้วยองค์ความรู้ทางศิลปกรรมร่วมสมัย เห็นได้จากพื้นที่แหล่งเรียนรู้ทางศิลปะในชุมชนที่เพิ่มมากขึ้นจากการขับเคลื่อนของศิลปินอิสระ และในรูปแบบกลุ่มศิลปิน นอกจากนี้ยังมีโครงการจากทุกภาคส่วนโดยเฉพาะทางมหาวิทยาลัยในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ลงพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนและกระตุ้นให้ช่างปั้น

พื้นบ้านในชุมชนมองเห็นช่องทางในการออกแบบสินค้าผ่านผลงานสร้างสรรค์ศิลปะในรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบศิลปกรรม โดยมีศิลปินที่เป็นแกนนำในการขับเคลื่อน อาทิ เดช นานกลาง ที่มุ่งมั่นสร้างสรรค์ผลงานเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบศิลปกรรมร่วมสมัยที่มีลักษณะเด่นในการผสมผสานภูมิปัญญาด้านเทคนิคการขึ้นรูป กระบวนการตกแต่ง และกระบวนการเผาแบบดั้งเดิมเข้ากระบวนการสร้างสรรค์เชิงทัศนศิลป์ในรูปแบบร่วมสมัยได้อย่างโดดเด่น ผลงานมักจะนำเสนอภาพตัวแทนของวัสดุพื้นถิ่นและรูปทรงที่แสดงสัญลักษณ์ความเป็นชนบท และจัดวางเป็นกลุ่มๆ ในลักษณะศิลปะรูปแบบจัดวาง (Installation Art) แสดงออกผ่านเวทีนิทรรศการและสัมมนาเชิงปฏิบัติการต่างๆ อย่างต่อเนื่องกว่า 30 ปี จนกระทั่งได้รับรางวัลศิลปินมรดกอีสานประจำปี 2565 หรือสุวณีย์ เนตรวงษ์ ศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบศิลปกรรมอย่างต่อเนื่องและเป็นผู้ขับเคลื่อนให้เกิดโครงการ Interkeramos Korat Clay 2021 ที่ผ่านมา ซึ่งศิลปินทั้ง 2 ท่านเป็นเพียงบางส่วนของปัจเจกบุคคลที่พยายามขับเคลื่อนชุมชนด่านเกวียนด้วยผลงานศิลปะเครื่องปั้นดินเผา ขณะที่ปัจจุบันมีศิลปินและนักวิชาการมากมายหลายท่านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนหรือนอกชุมชน อาทิ วัฒนา บ่อมชัย สมาน แสงทอง เด่น รัก ช้อน วิชาญ ประมูลศรี เกரியไกร ดวงขจร จิรวัฒน์ จันทรสว่าง ดุริวัฒน์ ตาไธสง ราชธา ธงภักดี เป็นต้น ร่วมกันขับเคลื่อนชุมชนให้ก้าวหน้าผ่านด่านเกวียน โดยอาศัยองค์ความรู้ทางศิลปกรรมร่วมสมัยเป็นเครื่องมือทั้งในรูปแบบผลงานสร้างสรรค์และผลงานวิชาการ (เดช นานกลาง. 2564 : สัมภาษณ์ ; สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. 2561 : 50)

2. การสรุปกรอบคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลบริบทพื้นที่วิจัยร่วมกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมและทฤษฎีหน้าที่นิยมในข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีบทบาทหน้าที่เป็นศูนย์กลางขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมของชุมชนบ้านด่านเกวียน ส่งผลให้โครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่องอย่างเป็นพลวัต ดังนั้นจากชุดข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสามารถสรุปกรอบคิด (Concept) เป็นแนวทางสร้างสรรค์ผลงานได้ 7 แนวคิดดังต่อไปนี้ 1. แนวคิดความเป็นดั้งเดิม 2. แนวคิดทฤษฎีออกแบบกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลิตภัณฑ์ 3. แนวคิด

กระบวนการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลภายนอกชุมชน 4. แนวคิดกระบวนการลดต้นทุนการผลิตเพื่อผลกำไรตามระบบทุนนิยม 5. แนวคิดเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวยนรูปแบบดั้งเดิมที่เลือนหาย 6. แนวคิดกระบวนการศิลปกรรมร่วมสมัยในชุมชนด้านเกี่ยวยน 7. แนวคิดพลวัตศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในชุมชนด้านเกี่ยวยน

โดยแนวคิดทั้ง 7 แนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมา เป็นกรอบคิดในการสร้างสรรค์ผลงานชุดใหญ่ๆ จำนวน 2 ชุดแบ่งเป็น ผลงานชุดที่ 1 ผลงานสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผา รูปแบบศิลปกรรม 2 มิติ (นูนต่ำ) จำนวน 7 ชุด ชุดละ 3 ชิ้น รวมทั้งสิ้น 21 ชิ้นงาน และผลงานชุดที่ 2 ผลงานสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผา รูปแบบศิลปกรรม 3 มิติ (ลอยตัว) จำนวน 30 ชิ้นงาน แบ่งเป็นชิ้นงานเดี่ยวจำนวน 6 รูปแบบ และชิ้นงานชุดจำนวน 5 ชุด ชุดละ 2-3 รูปแบบ รวมผลงาน ทั้ง 2 ชุดเป็นจำนวนทั้งสิ้น 51 ผลงาน

3. การสร้างสรรค์ผลงานเครื่องปั้นดินเผารูปแบบศิลปกรรม

หลังจากผู้วิจัยได้กรอบแนวคิดเพื่อใช้สำหรับสร้างสรรค์ผลงานแล้วจึงดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานจำนวน 51 ชิ้นงาน โดยบูรณาการแนวคิดร่วมกับทฤษฎีหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ เพื่อให้ได้ผลงานที่มีรูปแบบใหม่ และแสดงองค์ความรู้ทางวิชาการศิลปกรรมร่วมสมัยที่เกิดขึ้นในชุมชนด้านเกี่ยวยน สำหรับในบทความวิจัยนี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างผลงานสร้างสรรค์บางส่วน มาแสดงการวิเคราะห์

ด้านเนื้อหา องค์ประกอบศิลป์ และด้านกระบวนการสร้างสรรค์ดังนี้

3.1 ผลงานรูปแบบ 2 มิติ ภายใต้แนวคิดความเป็นดั้งเดิม แสดงจุดเด่นของสีผิวดินสีน้ำตาลดำจากกระบวนการเผาไฟสูง 1,200 องศาเซลเซียส เทคนิคการเผา นี้เป็นเทคนิคแบบดั้งเดิมหรือที่เรียกว่าการเผาแกร่ง สำหรับรูปแบบของผลงานแบ่งเป็น ผลงานชิ้นที่ 1 แสดงช่วงเวลาที่ช่างปั้นผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวยนเพื่อใช้สอยเป็นสำคัญ ผู้วิจัยจึงจัดองค์ประกอบศิลปะภายในผลงานโดยแสดงใบหน้าของช่างปั้นหลายคน องค์ประกอบของใบหน้าถูกสร้างสรรค์ขึ้นด้วยเทคนิคการลากเส้นแบบใช้ประสาธสัมผัส (Contour Drawing) จะแสดงเส้นรูปร่างใบหน้าคนที่เคลื่อนไหวอิสระ เป็นการลดทอนองค์ประกอบทางกายวิภาคของใบหน้าคนให้เหลือเพียงบางส่วนเพื่อสร้างจุดสนใจให้กับผลงาน ขณะที่บริเวณด้านล่างผลงานจะแสดงรูปร่างรูปทรงภาชนะรูปแบบดั้งเดิมของชุมชนด้านเกี่ยวยน เป็นการนำเสนอถึงรูปแบบของภาชนะที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ในส่วนของผลงานชิ้นที่ 2 และ 3 จะแสดงรูปร่างรูปทรงของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวยนในช่วงก่อน พ.ศ.2500 เป็นหลัก องค์ประกอบของผลงานจะนำเสนอเพียงแต่รูปร่างรูปทรงของเครื่องปั้นดินเผา ไม่นำเสนอใบหน้าของช่างปั้นในชุมชนอีกต่อไป ผลงานจะแสดงเพียงกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น รูปแบบภาชนะ กระบวนการเตรียมดิน กระบวนการเผา ดังภาพที่ 2

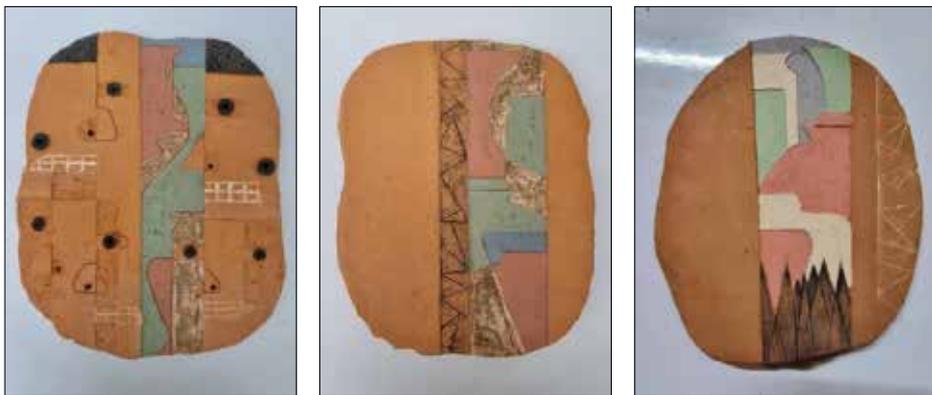
ภาพที่ 2 ผลงานเครื่องปั้นดินเผารูปแบบศิลปกรรมรูปแบบ 2 มิติ ภายใต้แนวคิดความเป็นดั้งเดิม
ที่มา : ผลงานสร้างสรรค์โดยผู้วิจัย พ.ศ. 2564

3.2 ผลงาน 2 มิติ ภายใต้แนวคิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลภายนอกชุมชน แสดงอิทธิพลของภาครัฐที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวยน

รวมถึงบริบทชุมชนให้ก้าวสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัว องค์ประกอบของผลงานชุดนี้จะมุ่งเน้นลักษณะรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาในช่วง พ.ศ. 2544 ที่ผลิตภัณฑ์และสินค้า

ถูกระดับเป็นสินค้าโอท็อป เกิดสินค้าที่ผลิตตามออเดอร์จำนวนมากและผลิตภัณฑ์มักจะลดต้นทุนการผลิตลงด้วยการเผาไฟต่ำและนำผลงานมาทาสี สำหรับผลงาน 2 มิติชิ้นที่ 1 ผู้วิจัยจะแสดงใบหน้าของช่างปั้นหลากหลายอารมณ์ที่เกิดจากเทคนิคการลากเส้นอิสระ ใบหน้าดังกล่าวแสดงอารมณ์และความคิดของช่างปั้นที่เกิดปรากฏการณ์ทางความคิดที่หลากหลายเนื่องจากต้องปรับตัวเข้ากับอิทธิพลภายนอก นอกจากนี้ภายในผลงานยังแสดงพื้นที่ของรูปร่างรูปทรงเครื่องปั้นดินเผาแบบต่างๆ ที่เหลือเพียงการ

ตกแต่งด้วยการทาสีและไม่ปรากฏลวดลายลูกกลิ้งหรือความเป็นดั้งเดิมใดๆ บนภาชนะ สำหรับผลงานชิ้นที่ 2 และ 3 ผู้วิจัยจะเว้นบริเวณว่างไว้บริเวณด้านข้างของชิ้นงาน เพื่อเป็นการสร้างจุดเด่นให้กับผลงานโดยจุดเด่นจะถูกขับให้ชัดในบริเวณพื้นที่ตรงกลางที่เป็นรูปร่างรูปทรงของภาชนะ เครื่องปั้นดินเผาที่ตกแต่งด้วยการทาสี ลวดลายของเปลวไฟและลวดลายรูปทรงสามเหลี่ยมขนาดต่างๆ ที่เป็นภาพตัวแทนของความเป็นสมัยใหม่ที่เริ่มเข้ามาแทนที่เครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ผลงานเครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรมรูปแบบ 2 มิติ ภายใต้แนวคิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลภายนอกชุมชน
ที่มา : ผลงานสร้างสรรค์โดยผู้วิจัย พ.ศ. 2564

3.3 ผลงาน 2 มิติ ภายใต้แนวคิดเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวรูปแบบดั้งเดิมที่เลียนหายผลงานชุดนี้มุ่งแสดงกระบวนการถูกแทนที่ด้วยรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาสมัยใหม่ที่นิยมลดต้นทุนการผลิตลง ดังนั้นช่างปั้นจึงเลือกที่จะละทิ้งเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวรูปแบบดั้งเดิม เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตที่สูงไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ด้วยเหตุนี้พื้นที่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยว

รูปแบบดั้งเดิมในชุมชนช่วง พ.ศ. 2544-2560 จึงแทบจะเลียนหายไปโดยสิ้นเชิง สำหรับองค์ประกอบของผลงานชุดนี้ ผู้วิจัยนำเสนอผ่านสีเส้นที่โดดเด่นที่เกิดจากสีสำเร็จรูปจำพวกสีน้ำมัน สีอะคริลิก สีน้ำพลาสติก ร่วมกับโครงสร้างของเส้นและรูปทรงสามเหลี่ยมขนาดต่างๆ เพื่อแสดงกระบวนการและแนวคิดสมัยใหม่ที่เข้ามาแทนที่เครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ผลงานเครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรมรูปแบบ 2 มิติ ภายใต้แนวคิดเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวรูปแบบดั้งเดิมที่เลียนหาย
ที่มา : ผลงานสร้างสรรค์โดยผู้วิจัย พ.ศ. 2564

3.4 ผลงานรูปแบบ 3 มิติ ภายใต้แนวคิดความเป็นดั้งเดิม มีจุดเด่นอยู่ที่เส้นสีดำและสีขาวที่เคลื่อนไหวอยู่บริเวณโดยรอบภาชนะสีน้ำตาลดำ เหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้เส้นมานำเสนอเป็นจุดเด่น เนื่องจากเส้นนับเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการวาดร่างแบบจากความคิดสร้างสรรค์ เส้นจึงเป็นพื้นฐานของงานออกแบบเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกที่จะนำเส้นสีดำและสีขาวมาเป็นจุดเด่นในผลงาน ผสมผสานกับการจัดองค์ประกอบศิลปะที่มุ่งเน้น

จังหวะความเคลื่อนไหวของเส้นให้ลื่นไหลในรูปแบบการลากเส้นอิสระไปกับรูปทรงเครื่องปั้นดินเผา และสีเส้นที่ปรากฏหลังเผาภาชนะจะปรากฏเส้นสีดำและสีขาวรวมถึงบางชิ้นงานจะมีสีสมัยใหม่เช่น สีม่วง ปรากฏตามส่วนต่างของผลงาน ขณะที่สีโดยรวมจะเป็นสีดั้งเดิมของภาชนะเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน ผลงานชุดนี้จึงแสดงความงามภายใต้ความเป็นดั้งเดิมที่แฝงกลิ่นอายศิลปะร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสมลงตัว ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ผลงานเครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรมรูปแบบ 3 มิติ ภายใต้แนวคิดความเป็นดั้งเดิม
ที่มา : ผลงานสร้างสรรค์โดยผู้วิจัย พ.ศ. 2564

3.5 ผลงานรูปแบบ 3 มิติ ภายใต้แนวคิดกระบวนการศิลปกรรมร่วมสมัยในชุมชนต้านเกวียน แสดงกระบวนการปรับตัวและพัฒนาผลงานเครื่องปั้นดินเผาด้วยศิลปกรรมร่วมสมัยจากแนวคิดของศิลปินและคนรุ่นใหม่ในชุมชนต้านเกวียนที่พยายามขับเคลื่อนรูปแบบของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนให้มีความน่าสนใจ องค์ประกอบของผลงานแสดงองค์ประกอบของดินเผารูปทรงสี่เหลี่ยม

ผืนผ้าที่มีขนาดใกล้เคียงกัน ตกแต่งด้วยสีเส้นในโทนต่างๆ ดินเผาดังกล่าวมีการครอบ บด และบัง ภาชนะดินเผาไฟต่ำสีส้มที่อยู่ภายในบางส่วน ลักษณะการบดบังดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงการซ่อนเร้น แต่เป็นการผสมองค์ประกอบของความศิลปะร่วมสมัยที่แสดงรูปทรงเรขาคณิต พื้นที่ว่าง และสีเส้นได้เหมาะสมสวยงาม ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 ผลงานเครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรมรูปแบบ 3 มิติ ภายใต้แนวคิดกระบวนการศิลปกรรมร่วมสมัยในชุมชนต้านเกวียน
ที่มา : ผลงานสร้างสรรค์โดยผู้วิจัย พ.ศ. 2564

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องเครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรมชุด สีสันศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาถ่านเกวียน เมื่อนำข้อมูลบริบทชุมชนมาศึกษาและวิเคราะห์ผ่านทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมและทฤษฎีหน้าที่นิยม ผลการวิจัยพบว่า

1. เครื่องปั้นดินเผาถ่านเกวียนมีบทบาทหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมของชุมชนครอบคลุมบริบทและโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจและการเมืองมาอย่างต่อเนื่องยาวนานตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2500 จนถึงปัจจุบัน การเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาถ่านเกวียนเป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญที่ชาวบ้านในชุมชนนำมาใช้ตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคลเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยพื้นฐานต่างๆ ทั้งความมั่นคงทางด้านร่างกายและจิตใจ (อาชีพเงินรายได้ ฐานะความเป็นอยู่) และความต้องการร่วมกันของสมาชิกในสังคม (ร้านค้า องค์กร สถาบันทางสังคม กลุ่มช่างปั้นพื้นบ้าน และกลุ่มศิลปิน) ส่งผลให้ระบบและกลไกวัฒนธรรมชุมชนถูกขับเคลื่อนโดยเครื่องปั้นดินเผาอย่างต่อเนื่องเป็นพลวัต ดังปรากฏเป็นภาพประวัติศาสตร์ชุมชนที่เล่าเรื่องราวผ่านเครื่องปั้นดินเผาทุกยุคทุกสมัย อาทิ พัฒนาการของเครื่องปั้นดินเผาถ่านเกวียนจากผลิตภัณฑ์เผาแกร่งดั้งเดิมสู่การปรับรูปแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการค้าในระบบทุนนิยม หรือการปรับรูปแบบผลิตภัณฑ์จากอิทธิพลทางศิลปะส่งผลให้รูปแบบผลงานมีพัฒนาการไปสู่ความเป็นสมัยใหม่และร่วมสมัย

2. พลวัตศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาถ่านเกวียน สามารถนำมาสรุปเป็นกรอบคิดหรือแนวทางสร้างสรรค์ผลงานได้ 7 แนวคิด และในแต่ละแนวคิดถือเป็นภาพสะท้อนปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการกระบวนการดำรงอยู่ในแต่ละช่วงเวลาได้ดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดความเป็นดั้งเดิม ผลงานจะแสดงเนื้อหาความเป็นดั้งเดิมผ่านองค์ประกอบของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 โดยแสดงออกผ่านองค์ประกอบศิลป์ที่จัดวางขึ้นใหม่ เช่น การนำเส้นที่เป็นพื้นฐานทางศิลปะและการออกแบบมาใช้แสดงออกด้วยเทคนิค Contour Drawing ทั้งในรูปแบบ 2 มิติและ 3 มิติ การแสดงสีสันของสีที่ได้เคลือบที่ใช้ในงานเซรามิกในโทนสีสมัยใหม่ผสมผสานกับสีดินเผาแบบดั้งเดิมที่ผ่านกระบวนการเผา

ไฟสูง และรูปร่างรูปทรงภาชนะแบบดั้งเดิมที่ผ่านกระบวนการลดทอนรายละเอียดลง ส่งผลให้ผลงานภายใต้แนวคิดนี้แสดงความงามภายใต้ความเป็นดั้งเดิมที่แฝงกลิ่นอายศิลปะร่วมสมัยได้เป็นอย่างดี

2.2 แนวคิดทฤษฎีออกแบบกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลิตภัณฑ์ ผลงานจะแสดงเนื้อหากระบวนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาถ่านเกวียนที่เกิดขึ้นจากทฤษฎีการออกแบบที่เข้ามาขับเคลื่อนรูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนถ่านเกวียนให้เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน มาสู่ผลิตภัณฑ์ที่ใช้สำหรับประดับตกแต่ง โดยแสดงออกผ่านองค์ประกอบศิลป์ที่จัดวางขึ้นใหม่ เช่น การนำเอารูปร่างรูปทรงของผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมในช่วงเวลา พ.ศ. 2500-2520 มาจัดวางในลักษณะทับซ้อนกันในช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าจนเกิดจังหวะการซ้ำอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างจุดสนใจและแสดงถึงกระบวนการผลิตซ้ำที่เป็นที่นิยมในพื้นที่ถ่านเกวียนในเวลานั้น นอกจากนี้ ในการวางจุดเด่นจะแสดงรูปทรงเพียงบางส่วนของพื้นผิวผลงาน เป็นการเลือกทั้งพื้นผิวงานบางส่วนให้เรียบไม่ใสรายละเอียด เพื่อลดองค์ประกอบของผลงานที่มากจนเกินไป ส่งผลให้ผลงานเกิดความรู้สึกเรียบง่ายดูทันสมัยตามหลักการและทฤษฎีการออกแบบที่เข้ามามีอิทธิพลในช่วงเวลาดังกล่าว

2.3 แนวคิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลภายนอกชุมชน ผลงานจะแสดงอิทธิพลของภาครัฐที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาถ่านเกวียนรวมถึงบริบทชุมชนให้ก้าวสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัว องค์ประกอบของผลงานชุดนี้จะมุ่งเน้นลักษณะรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาในช่วง พ.ศ. 2544 ที่ผลิตภัณฑ์และสินค้าถูกยกระดับมาตรฐานเป็นสินค้าโอท็อป ซึ่งการยกระดับดังกล่าวส่งผลให้เกิดสินค้าที่ผลิตตามความต้องการของตลาดเป็นจำนวนมาก และผลิตภัณฑ์มักจะมีต้นทุนการผลิตสูงเพื่อให้ได้ผลกำไรมากขึ้น จึงเกิดผลงานเผาไฟต่ำและผลงานทาสีสำเร็จรูป เป็นต้น ดังนั้นผลงานจะแสดงความโดดเด่นของรูปร่างรูปทรงภาชนะที่ถูกตกแต่งด้วยการทาสี และไม่ปรากฏลวดลายลูกกลิ้งหรือความเป็นดั้งเดิมใดๆ บนผลงาน นอกจากนี้ยังแสดงลวดลายของเปลวไฟ และลวดลายรูปทรงสามเหลี่ยมขนาดต่างๆ บนพื้นผิวผลงาน ถือเป็น การแสดงองค์ประกอบภาพตัวแทนของความเป็นสมัยใหม่ที่เริ่มเข้ามาแทนที่เครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม

2.4 แนวคิดกระบวนการลดต้นทุนการผลิต เพื่อผลกำไรตามระบบทุนนิยม ผลงานชุดนี้ต้องการนำเสนอปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาพ.ศ.2544 ที่การผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมุ่งเป้าไปที่การผลิตสินค้าเพื่อก่อให้เกิดกำไร ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเกิดผลิตภัณฑ์ที่ลดต้นทุนการผลิตในลักษณะเผาแดง (เผาไฟต่ำ) และใช้การทาสีสำเร็จทาห้พื้นผิวผลงานเป็นจำนวนมาก สำหรับแนวคิดข้างต้นผู้วิจัยนำเสนอผ่านองค์ประกอบศิลป์ที่จัดวางขึ้นใหม่ เช่น ทำการสร้างสรรค์ผลงานลักษณะที่จัดวางเป็นคู่ โดยใน 1 คู่จะประกอบไปด้วยผลงาน 2 ชิ้นงาน ผลงานชิ้นที่ 1 จะมีลักษณะเป็นทรงกระบอกสีส้ม ซึ่งจะถูกจัดวางอยู่ด้านในของผลงานชิ้นที่ 2 ที่จะมีลักษณะทรงกระบอกเช่นเดียวกันแต่เป็นทรงกระบอกที่เกิดจากดินแผ่นสีเหลืองจัดเรียงซ้อนกันจนเกิดเป็นรูปร่างรูปทรงที่คล้ายกับการห่อหุ้มปกปิดภาชนะที่อยู่ภายใน ผลงานชุดนี้จึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์หรือภาพตัวแทนของการลดต้นทุนการผลิตไว้ภายในเพื่อหวังกำไรภายใต้ระบบทุนนิยม โดยอาศัยรูปลักษณะภายนอกที่เกิดจากการประกอบสร้างบดบังไว้ แต่อย่างไรก็ตามไม่สามารถที่จะปกปิดคุณภาพที่ซ่อนไว้อยู่ภายในได้

2.5 แนวคิดเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิมที่เลือนหาย ผลงานชุดนี้มุ่งแสดงกระบวนการถูกแทนที่ด้วยรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาสมัยใหม่ที่นิยมลดต้นทุนการผลิตลง ดังนั้นช่างปั้นจึงเลือกที่จะละทิ้งเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิม เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตที่สูงไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ด้วยเหตุนี้แหล่งผลิตของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิมในชุมชนช่วงปี พ.ศ. 2544-2560 จึงแทบจะเลือนหายไปโดยสิ้นเชิง สำหรับองค์ประกอบของผลงานชุดนี้ผู้วิจัยนำเสนอผ่านสีเส้นที่โดดเด่น ร่วมกับโครงสร้างของเส้นและรูปทรงสามเหลี่ยมขนาดต่างๆ เพื่อแสดงกระบวนการและแนวคิดสมัยใหม่ที่เข้ามาแทนที่เครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม

2.6 แนวคิดกระบวนการศิลปกรรมร่วมสมัย ในชุมชนด่านเกวียน แสดงกระบวนการปรับตัวและพัฒนาผลงานเครื่องปั้นดินเผาด้วยศิลปกรรมร่วมสมัยจากแนวคิดของศิลปินและคนรุ่นใหม่ในชุมชนด่านเกวียนที่พยายามขับเคลื่อนรูปแบบของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้มีความน่าสนใจ ผ่านองค์ประกอบของผลงานที่นำเอารูปร่างรูปทรงของผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมมาผสมผสานเข้ากับเทคนิคทางศิลปะร่วมสมัย โดยแสดงผ่านองค์ประกอบของผลงาน เช่น การนำ

ดินแผ่นรูปทรงสีเหลี่ยมผืนผ้าที่มีขนาดใกล้เคียงกันมาจัดวางซ้อนกันแล้วทำตกแต่งด้วยสีเส้นในโทนต่างๆ ดินแผ่นดังกล่าวเป็นภาพตัวแทนของสัญลักษณ์ทางศิลปะร่วมสมัยที่นำมาใช้ครอบ บด และบัง ภาชนะดินเผาไฟต่ำสีส้มที่อยู่ภายในบางส่วน ลักษณะการบดบังดังกล่าวไม่ได้เป็นการซ่อนเร้น แต่เป็นการผสานองค์ประกอบของความคิดศิลปะร่วมสมัยที่แสดงรูปทรงเรขาคณิต พื้นที่ว่าง และสีเส้นได้อย่างเหมาะสมลงตัว

2.7 แนวคิดพลวัตศิลปวัฒนธรรม เครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในชุมชนด่านเกวียน ผลงานชุดนี้แสดงแนวคิดพลวัตศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในชุมชนด่านเกวียน เนื่องจากเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ชุมชนในปัจจุบัน ได้ผ่านกระบวนการพัฒนาเปลี่ยนแปลงรูปแบบทั้งจากอิทธิพลภายในและภายนอกอย่างต่อเนื่องเป็นพลวัต ผู้วิจัยจึงนำเสนอผ่านลักษณะโดดเด่นของผลิตภัณฑ์ในแต่ละช่วงเวลานำมาจัดองค์ประกอบศิลปะเข้าด้วยกัน โดยผลงานจะมีรูปร่างรูปทรงกล่อ่งสีเหลี่ยมผืนผ้าทรงสูงปากแคบคล้ายแท่งเสา ซึ่งองค์ประกอบในแต่ละด้านจะแสดงเรื่องราวของกระบวนการพัฒนาเปลี่ยนแปลงของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในแต่ละช่วงเวลา ตั้งแต่ผลงานโอง หม้อ ไหรูปแบบดั้งเดิม ผลงานออกแบบจำพวกตุ๊กตาดานกฮูก สร้อยดินเผา และผลงานภาชนะที่ตกแต่งด้วยสีเส้นสดใสในปัจจุบัน เป็นต้น

สำหรับผลงานทั้ง 7 ชุดข้างต้นเมื่อมองผ่านองค์ประกอบการสร้างสรรค์ของผลงานในภาพรวมพบว่า องค์ประกอบศิลปะแต่ละชุดแม้จะมีความแตกต่างกันในเรื่องของเส้น สี รูปร่างรูปทรง พื้นผิว จังหวะความเคลื่อนไหว บริเวณว่าง อย่างชัดเจน แต่ผลงานทั้งหมดกลับมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่นด้วยวัสดุที่ใช้ในการสร้างสรรค์คือเนื้อดินด่านเกวียนและสีเส้นที่ใช้ในการตกแต่ง รวมถึงกรอบคิดทั้ง 7 แนวคิดที่มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบของผลงานในลักษณะบอกเล่า ประวัติศาสตร์ พัฒนาการ กระบวนการ ดำรงอยู่ในแต่ละช่วงเวลา ผ่านองค์ประกอบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่นำมาใช้จากช่วงเวลาต่างๆ ทั้งรูปร่างรูปทรงแบบดั้งเดิม รูปทรงนกฮูก สร้อยดินเผา สีสำเร็จรูป ฯลฯ มาจัดวางองค์ประกอบผ่านหลักการจัดองค์ประกอบศิลปะ โดยผู้วิจัยเลือกใช้องค์ประกอบที่จำเป็นมาผสมผสานเข้ากันอย่างเหมาะสมลงตัว (ฉัตรชัย อรรถลิขย์. 2552 : 18) จากนั้นทำการขึ้นรูปด้วยมือผสมผสานกับเทคนิคการขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน และเทคนิคพิเศษเฉพาะตัว ที่ผู้วิจัย

พัฒนาขึ้นผ่านการศึกษาเทคนิคพิเศษในตำราเรื่องเทคนิคการสร้างสรรคศิลปะเครื่องปั้นดินเผา เพื่อให้ชิ้นงานมีความหลากหลาย มีจุดเด่น มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว (สราวุฒิ วงษ์เนตร.

2561 : 24) ส่งผลให้ผลงานทั้ง 7 แนวคิด แสดงคุณค่าเชิงสุนทรีย์และแสดงลีลนศิลป์วัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนได้อย่างสมบูรณ์ สวยงาม ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 แสดงผลงานบางส่วนของเครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรมทั้ง 7 แนวคิด
ที่มา : ผลงานสร้างสรรค์โดยผู้วิจัย พ.ศ.2564

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง เครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรมชุด ลีลนศิลป์วัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. การวิจัยในครั้งต่อไปควรมีขอบเขตการสร้างสรรคครอบคลุมถึงผลงานรูปแบบนูนสูง เนื่องจากผลงานรูปแบบนูนสูงจะสร้างความน่าสนใจในมิติของผลงาน ทั้งในด้านรูปร่างรูปทรง พื้นผิว และบริเวณว่างให้น่าสนใจมากกว่าผลงานรูปแบบนูนต่ำ นอกจากนี้ในการสร้างสรรคงานลอยตัว ควรเพิ่มขนาดของผลงานให้มีลักษณะเป็นเครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรมขนาดใหญ่มากขึ้น เนื่องจากขนาดของผลงานจะช่วยให้งานดูมีพลังเมื่อปะทะกับสายตาผู้ชม ส่งผลให้ผลงานมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ดังผลงานขนาดใหญ่ที่ปรากฏในพื้นที่ของศิลปินและช่างปั้นในชุมชนด่านเกวียน เช่น วัฒนา ป้อมชัย เดช นานกลาง เมี้ยนสิงห์ทะเล เป็นต้น

2. กระบวนการขึ้นรูปและการเผา พบผลงานแตกร้าวจากกระบวนการเผาหลายชิ้น บางชิ้นแตกเสียหายจนไม่

สามารถนับเป็นชิ้นงานได้ ซึ่งเกิดจากปัญหาทางกายภาพก่อนและหลังเผาของเนื้อดิน เช่น เนื้อดินมีวัตถุเจือปนจำพวกหินกรวดเป็นจำนวนมาก เนื้อดินผ่านกระบวนการนวดดินที่ไม่ดีพอ เนื้อดินมีการหดตัวก่อนและหลังเผาสูง เนื่องจากมีส่วนผสมของดินเหนียวมากเกินไป เป็นต้น วิธีการแก้ปัญหาในงานวิจัยครั้งต่อไป คือนำดินด่านเกวียนที่จะใช้ในโครงการมาทดสอบคุณสมบัติทางกายภาพก่อนและหลังเผา เพื่อให้ทราบถึงข้อดีข้อเสียในการนำไปพัฒนา เช่น ถ้าดินมีการหดตัวสูงอาจนำไปผสมดินเชื้อ ดินชนิดอื่น หรือวัตถุดิบที่ใช้ในงานเครื่องปั้นดินเผาชนิดอื่นๆ แล้วทำการทดลองลักษณะทางกายภาพอีกครั้งเพื่อให้ได้สูตรดินที่ดีมีความเหมาะสมในการนำมาสร้างสรรคผลงานในโครงการ นอกจากนี้อาจนำเนื้อดินไปผสมผสานกับสูตรการพัฒนาเนื้อดิน เคลือบและการเผาดินด่านเกวียนที่ปรากฏในงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปั้นดินเผาผ่านเกวียน

3. ควรมีการศึกษาผลงานศิลปะในแขนงอื่นๆ เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม ภาพพิมพ์ และสื่อผสม เพื่อให้ผลงานมีแนวคิดสร้างสรรค์ที่กว้างและลึกซึ้ง อาจนำเทคนิคใน

ศาสตร์แขนงอื่นๆ มาบูรณาการกับผลงานเครื่องปั้นดินเผา
รูปแบบศิลปกรรมเพื่อให้ผลงานมีความหลากหลายและน่า
สนใจยิ่งขึ้น

4. ควรต่อยอดการสร้างสรรคผลงานด้วยการนำ
วัสดุอื่นๆ มาประกอบกับผลงานเครื่องปั้นดินเผาจะทำให้ผล
งานเกิดความแตกต่างและน่าสนใจมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มศิลปินอีสาน. (2535). **คู่มือศิลปกรรมศิลปปะ กลุ่มอีสาน ครั้งที่ 6 และ 9**. ศิลป์สยามการพิมพ์.

เครื่องปั้นดินเผาบ้านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. (2546). นครราชสีมา: ทัศนทองการพิมพ์.

ฉัตรชัย อรรถปักษ์. (2552). **องค์ประกอบศิลปปะ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : บริษัทวิทย์พัฒนจำกัด.

เดช นานกลาง. ศิลปิน. สัมภาษณ์. 12 มีนาคม 2564.

ปรีชา คุณินทร์พันธุ์. (2547). **พะเยาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่น : หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กับการ
ท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยศ สันตสมบัติ. (2556). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ราชา ธงภักดิ์. ผู้ช่วยศาสตราจารย์. อาจารย์ประจำสาขาวิชาออกแบบเซรามิก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล อีสาน.
สัมภาษณ์. 25 ตุลาคม 2564.

วัฒนา ป้อมชัย. ประชาชนชาวบ้าน. สัมภาษณ์. 11 มีนาคม 2564.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยครุศึกษานครราชสีมา. (2530) **ข้อมูลพื้นฐานบ้านด่านเกวียน ตำบลท่าอ่าง อำเภอ
โชคชัย จังหวัดนครราชสีมา**. นครราชสีมา : โรงพิมพ์สมบุญออฟเซ็ทการพิมพ์.

สรารุณี วงษ์เนตร. (2561). **เทคนิคการสร้างสรรคศิลปปะเครื่องปั้นดินเผา**. กรุงเทพฯ : ชากุระ.

สิทธิเดช โรหิตะสุข. (2552). **กลุ่มศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2560). **การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาบ้านด่านเกวียน ท่ามกลางกระแส
โลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

_____. (2561). **เครื่องปั้นดินเผาแบบศิลปกรรม**. นครราชสีมา : โคราชมาร์เก็ตติ้ง แอนด์โปรดักชั่น.